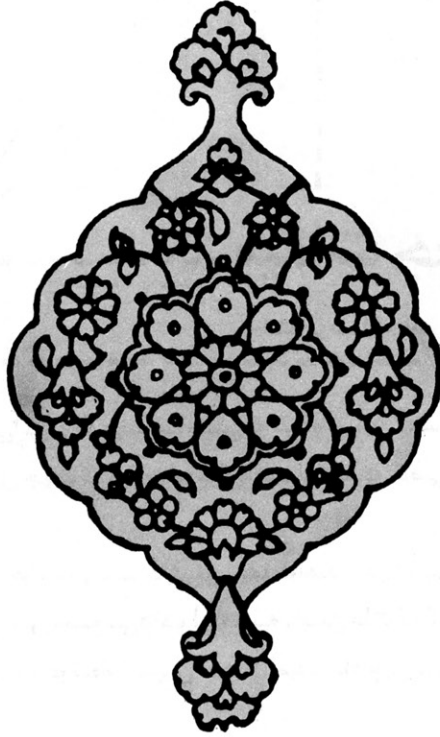

اماکن
و
آثار

میقات جحفه

به اهتمام: عبدالله ناصری طاهری

جحفه به دلیل سابقه مهم تاریخی اش، و به جهت موقعیتش که در راه حرمین و مسیر هجرت پیامبر اکرم - ص - قرار گرفته و بالاخره بدان جهت که میقات حاجیان است از اهمیت خاصی برخوردار می باشد.

جحفه در روزگاران قدیم، مَهْمِيَّة^۱ خوانده می شد. خلیل بن احمد فراهیدی در کتاب «العین» و ذیل ماده «هَيْج»، مَهْمِيَّة را مسیر فراخ و سرزمین وسیع می داند و آن منطقه را بدان علت که از آغاز غدیر خم تا ساحل دریای سرخ وسیع است مهیعه خوانده اند. سپس جحفه نامیده شد؛ چون سیل جحاف آن وادی را از بین برد.

زبیدی در تاج العروس می نویسد: ^۲ عمالیق، ^۳ بنوعبیل ^۴ را از مدینه بیرون راندند، آنان به مهیعه آمدند و سیل نابودشان کرد.

عایشه در روایتی از پیامبر - ص - نام قدیم و جدید منطقه را بدین شرح نقل می کند که: پیامبر هنگامی به مدینه درآمد که ویا در آنجا رواج داشت. رسول خدا - ص - دعا کرد: «اللَّهُمَّ انقل و بء

* این نوشتار، از مقاله دکتر عبدالهادی الفضلی اقتباس و با ملاحظاتی برگردان شده است. مقاله مذکور با عنوان «من معالم الحج والزيارة الجحفه» و در شماره شانزدهم مجله الموسم در هلند چاپ شده است.

المدينة الى مهيعة».

و در روایتی دیگر که در صحیح بخاری آمده، پیامبر فرمود: «اللهم حبب الينا المدينة كحبنا مكة أو أشدّ وصحّحها و انقل حماها الى الجحفة».^۵
همینطور ابو ایوب خزاز از امام صادق - ع - روایت کرده: «و وُقت لأهل المغرب الجحفة، و هي عندنا مكتوبة مهيعة».^۶

جحفه در کتب جغرافیدانان مسلمان

همدانی می نویسد: از جحفه تا ابواء بیست و سه میل است.^۷ بکری موقعیت جحفه را سه میلی غدیر خم می داند.^۸ ادریسی جغرافیدان مغربی، جحفه را در اقلیم روم^۹ و در ساحل شرقی دریا و در بیست و شش میلی ابواء دانسته است.^{۱۰}
اصطخری می نویسد: «وَدان» بربیک منزلی جحفه باشد و از آنجا تا ابواء کی بر غربی راه حج باشد شش میل بود».^{۱۱}

مقدسی که جحفه را در پنج مرحله‌ای مکه و شش مرحله‌ای مدینه نام برده^{۱۲} آورده است: «جحفه، شهری است آباد که فرزندان جعفر در آن هستند و دژی با دو در دارد و چند چاه در آن است و در دو میلی آن یک چشمه و برکه بزرگ آب هست».^{۱۳}

ابن خردادبه، جحفه را از ناحیه تهامه، دارای چاههای آب و در بیست و هفت میلی ابواء می داند.^{۱۴} یا قوت حموی فاصله منطقه جحفه تا غدیر خم را دو میل ثبت کرده است.^{۱۵} امروز فاصله مکه تا جحفه ۱۸۹ کیلومتر است. یعنی از مکه تا فرودگاه رایغ ۱۸۰ کیلومتر و از آنجا تا جحفه ۹ کیلومتر و مسیر آن بدین صورت است.

جحفه ← رایغ ← صعبر ← سه‌راهی (جده، مدینه، مکه) ← خلیص ← جموم ← مکه
مسافت مذکور در نقشه وزارت راه سعودی ثبت شده است و این در حالی است که برخی مراجع^{۱۶} فاصله جحفه تا مکه را ۲۲۰ کیلومتر دانسته‌اند.

نویسنده فقه‌السنه چنین نوشته است: «و وُقت لأهل الشام الجحفة: موضع فی الشمال الغربی من مكة، بینة و بینها ۱۸۷ کیلومتر».^{۱۷}

با مراجعه به منابع قدیم، فاصله جحفه از مکه سه، چهار و پنج مرحله ثبت شده است. و این اختلاف چهارگانه به علت معنای مرحله و مسیر مورد اشاره می‌باشد. آنان که سه مرحله را ضبط کرده‌اند، راه هجرت پیامبر را به شرح ذیل نوشته‌اند:

مکه ← عُسفان ← خیمه ام معبد ← جحفه
 مسیر نویسندگان چهار مرحله به این صورت است:
 مکه ← جموم ← عسفان ← دف ← جحفه
 مراد از پنج مرحله این است:
 مکه ← جموم ← عُسفان ← دف ← طارف ← جحفه
 و گروهی نیز مسافت میان مدینه منوره و جحفه را شش مرحله و مسیر ذیل را نوشته‌اند:
 مدینه ← فریش ← مسجید ← سقیا ← بئر مبریک ← ابواء ← جحفه
 سرانجام باید گفت: جحفه در شرق شهر رابع قرار دارد و فاصله آن از مرکز شهر ۲۲ کیلومتر و
 از فرودگاه ۹ کیلومتر می‌باشد.

جحفه در گذشته و حال

جحفه بعد از سیل جحاف تا قرن پنجم هجری آباد بوده است. بکری می‌نویسد: «وقی قریة
 جامعة، بها منبر».^{۱۸} و از نوشته یاقوت حموی برمی‌آید که جحفه در سده ششم و هفتم ویران بوده
 است. او می‌نویسد: «كانت قریة كبرى ذات منبر... و هی الآن خراب».^{۱۹}
 ابوالفداء که تدوین اثر جغرافیایی خود را در ۷۲۱ ه. ق. به پایان برده، جحفه میقات مصریان
 را مکان خالی از سکنه نوشته است.^{۲۰}
 ابوالحسن علی بن محمد قلسادی اندلسی از حاجیان غرناطه در اواخر قرن نهم در
 سفرنامه‌اش به ویرانی جحفه اشاره دارد و می‌گوید خود از منطقه رابع محرم شده است.^{۲۱}
 در ابتدای جحفه از سمت مدینه منوره، مسجدی واقع است به نام «مسجد النبی» و در آن
 سوی جحفه، مسجد الاثمه. میقات فعلی که مسجد جدیدی است و توسط حکومت سعودی بنا شده،
 در کنار آثار مسجد الاثمه و در فاصله کمی از روستای قدیم جحفه بنا شده و فاصله آن تا جاده مکه -
 مدینه ۹ کیلومتر می‌باشد. آن سوی مسجد، آثاری از قصر علیا که ظاهراً از آثار دوره عباسی است به
 نظر می‌رسد.

ساکنان امروز جحفه را قبائلی زبید که با عوف آمیخته‌اند، تشکیل می‌دهند.^{۲۲}

جحفه به روایت شرع

معاویة بن عمار از امام صادق - علیه السلام - نقل کرده: «من تمام الحج والعمرة ان تحرم

من المواقيت التي وقَّتها رسول الله - ص - لاتجاوزها الآ و انت محرم، ... و وقَّت لأهل المغرب الجحفة، و هي مهیعة...»^{۲۳}

ابویوب ابراهیم بن عیسی خزاز به امام صادق - ع - عرض کرد: «حدَّثنی عن العقیق اوقت وقته رسول الله - ص -، او شئ صنعه الناس فقال: ان رسول الله وقت لأهل المدينة ذالحليفة و وقَّت لأهل المغرب الجحفة - و هي عندنا مكتوبة مهیعة - و وقت لأهل اليمن یلملم، و وقت لأهل الطائف قرن المنازل، و وقت لأهل نجد العقیق.»^{۲۴}

ابن عباس روایت کرده است: «ان رسول الله - ص - وقت لأهل المدينة ذا الحليفة، و لأهل الشام الجحفه، و لأهل نجد قرن المنازل، و لأهل اليمن یلملم، و قال: هن لهم و لكل آت آتی علیهن من غیرهن، ممن اراد الحج و العمرة، و من كان دون ذلك فمن حيث أنشأ، حتی أهل مكة من مكة.»^{۲۵}

مسلم در روایت دیگری از پیامبر - ص - (نقل از عبدالله بن عمر) آورده: «... و مهَّل أهل الشام مهیعة و هي الجحفة.»^{۲۶}

فقههای شیعه نیز چنین آورده‌اند:

در فقه الرضا^{۲۷} و المقنع^{۲۸}: «وقَّت لأهل الشام المهیعة و هي الجحفة.»

در الهدایه^{۲۹} و المقنعه^{۳۰}: «وقت لأهل الشام الجحفة.»

در النهایه^{۳۱} الجمل و العقود^{۳۲} السرائر^{۳۳} و المواسم^{۳۴}: «و میقات اهل الشام الجحفة.» در

کتاب الاصباح^{۳۵} و الغنیه^{۳۶}: «و لمن حج علی طریق الشام الجحفة.»

البته در صورت اضطرار، اهل مدینه نیز از جحفه محرم می‌شدند.

در صحیح حلبی آمده است: «من أین یحرم الرجل اذا جاوز الشجرة؟ قال: من الجحفة، و

لا یجاوز الجحفة الا محرماً.» فقههای اهل سنت نیز میقات اهل شام، مصر و مغرب را جحفه می‌دانند.^{۳۷}

فقیهان و مراجع معاصر نیز مانند مرحوم آیه‌الله العظمی حکیم،^{۳۸} آیه‌الله العظمی خوئی،^{۳۹} و

آیه‌الله العظمی گلپایگانی^{۴۰} جحفه را میقات حاجیان شام، مصر و مغرب می‌دانند.

آیه‌الله العظمی امام خمینی - رحمه‌الله علیه - می‌فرماید: «بدانکه محل احرام بستن برای

عمره تمتع که آن را میقات می‌نامند... پنج محل است: ... پنجم - جحفه است و آن میقات کسان

است که از راه شام به حج می‌روند.»^{۴۱}

راههای منتهی بر جحفه (از مدینه به مکه)

الف - راه قدیم مدینه به جحفه

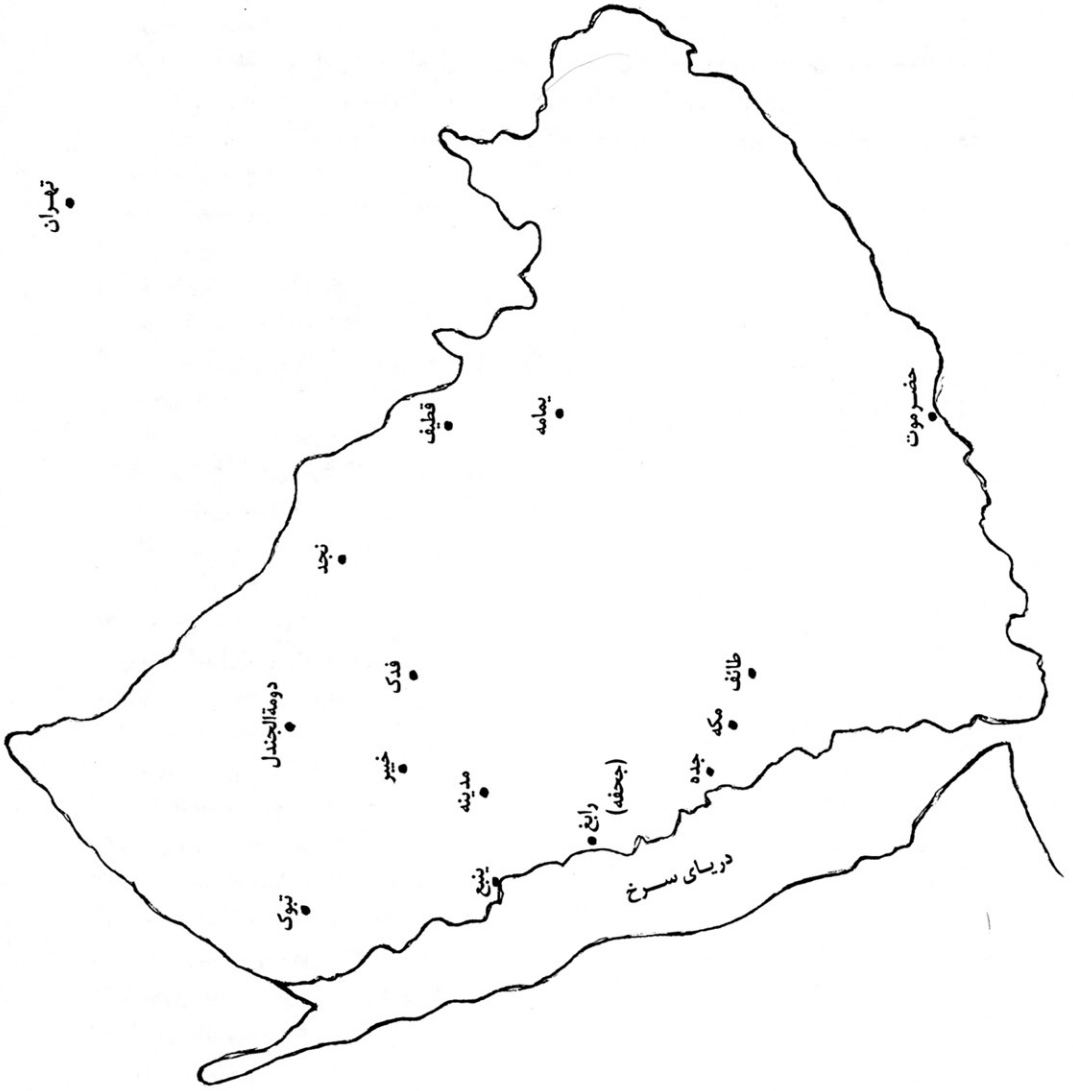
- ۱- مدینه ← ذوالحلیفه ← حفین ← ملل ← سیالة ← روحاء ← خیفنوح ←
خیام ← اثیل ← بدر ← جحفه.
- ۲- مدینه ← ذوالحلیفه ← حفین ← ملل ← سیالة ← روحاء ← روئنه ← صفراء
← بدر ← جحفه.
- ۳- مدینه ← ذوالحلیفه ← حفین ← ملل ← سیاله ← روحاء ← روئنه ← اثایه
← عرج ← سقیا ← ابواء ← جحفه.
- ۴- مدینه ← ذوالحلیفه ← حفین ← ملل ← سیاله ← روحاء ← روئنه ← اثایه
← عرج ← سقیا ← ابواء ← ودان ← عقبه فرش ← ذات الاصافر ← جحفه.

ب - راه قدیم جحفه به مکه

- ۱- جحفه ← طارف ← دف ← عسفان ← جموم ← مکه.
- ۲- جحفه ← خیمه ام معبد ← عسفان ← جموم ← مکه.

ج - راههای جدید مدینه به مکه از طریق جحفه

- ۱- مدینه ← مسیجید ← بدر ← مستوره ← رابغ ← جحفه ← قضیمه ←
خلیص ← عسفان ← جموم ← مکه
- در مسیر مذکور از سه راهی قضیمه به ثول، سپس به ذهبان و جدّه می‌روند.

پی نوشتها:

- ۱ - به فتح میم، یا و عین و سکون هاء. برخی مانند قاضی عیاض بکسر «هاء» نوشته‌اند. (شرف الدین السیاطی، الروض النضیر، ج ۳، ص ۱۴۲).
- ۲ - ذیل ماده «جحف».
- ۳ - بنا به نوشته قلّشندی، آنان اعراب اصیل و فرزندان عملاق بن لاوذ بن ارم بن سام بن نوح هستند که در تنومندی و بزرگی جثّه ضرب المثل‌اند. نهایت الارب فی معرفة انساب العرب، ج ۵، ص ۱۴۲.
- ۴ - آنان نیز از اعراب اصیل بانده هستند و بنابه نوشته ابن کلبی، جدّ آنها عبید نه عبیل است. عبید بن ارم بن سام بن نوح. همان منبع، ص ۳۲۱.
- ۵ - معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۳۶۹ و ۳۷۰.
- ۶ - همان منبع.
- ۷ - صفة جزيرة العرب، ص ۳۰۱.
- ۸ - معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۳۶۸.
- ۹ - نزهة المشتاق فی اختراق الآفاق، ج ۱، ص ۱۲۳ و ۱۳۷.
- ۱۰ - همان منبع، ص ۱۴۲.
- ۱۱ - المسالك و الممالك، ص ۲۴.
- ۱۲ - احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم، ج ۱، ص ۱۵۰.
- ۱۳ - همان منبع، ص ۱۱۲.
- ۱۴ - المسالك و الممالك، ص ۱۰۷.
- ۱۵ - معجم البلدان، ج ۲، ص ۱۱۱.
- ۱۶ - آية الله العظمی گلپایگانی - ره - .
- ۱۷ - فقه السنه، ج ۱، ص ۶۵۲.
- ۱۸ - معجم ما استعجم، ج ۲، ص ۳۶۷.
- ۱۹ - معجم البلدان، ج ۲، ص ۱۱۱.
- ۲۰ - تقویم البلدان، ص ۱۱۱.
- ۲۱ - رحلة القلصادی، ص ۱۳۰.
- ۲۲ - علی طریق الهجرة، ص ۵۷.
- ۲۳ - وسائل الشیعه، فصل المواقیت، باب یکم.
- ۲۴ - الحدائق الناظرة، ج ۱۴، ص ۴۳۶.
- ۲۵ - صحیح مسلم، ج ۱، ص ۳۲۸.
- ۲۶ - صحیح مسلم بشرح النووی، ج ۴، ص ۸۵.
- ۲۷ - الینابیع الفقهیه، ص ۴.
- ۲۸ - همان منبع، ص ۲۰.
- ۲۹ - همان منبع، ص ۴۸.
- ۳۰ - همان منبع، ص ۶۹.
- ۳۱ - همان منبع، ص ۱۷۴.
- ۳۲ - همان منبع، ص ۲۲۷.

- ۳۳- همان منبع، ص ۴۶۷.
۳۴- همان منبع، ص ۳۳۹.
۳۵- همان منبع، ص ۲۵۶.
۳۶- همان منبع، ص ۴۱۷.
۳۷- رک: الفقه على المذاهب الأربعة.
۳۸- منهاج السالكين، ص ۳۰.
۳۹- مناسک الحج، ص ۶۶.
۴۰- مناسک الحج، ص ۴۱.
۴۱- مناسک حج.